

DOSSIERTÈCNIC

FORMACIÓ I ASSESSORAMENT AL SECTOR AGROALIMENTARI

N43

RACES AUTÒCTONES (I)

Juny 2010

P03 Les races autòctones catalanes **P05** Races bovines **P05** Vaca Bruna dels Pirineus **P10** Vaca de l'Albera **P13** Vaca Pallaresa **P17** Races ovines **P17** Ovella Ripollesa **P21** Ovella Xisqueta **P26** Ovella Aranese **P31** Cabra Blanca de Rasquera **P36** L'Entrevista

ruralCat

La comunitat virtual agroalimentària
i del món rural

www.ruralcat.net

Generalitat de Catalunya
Departament d'Agricultura,
Alimentació i Acció Rural
www.gencat.cat/dar

Foto: Fins ben entrada la dècada dels seixanta, aquestes vaques de raça Pallaresa es destinaven a treballar la terra al mateix temps que criaven vedells. Autor: Ignasi Sinfreu

VACA PALLARESA

01 Origen

Aquesta minoritària població, dels Pirineus lleidatans, és l'exemple més típic de raça en "estat relíquia" que hi ha a Catalunya. Els aproximadament 30 individus que resten representen els darrers vestigis de les ancestrals vaques d'aquestes comarques, les quals es varen anar encreuant, a principis de s. XX, amb boví lleter importat de Suïssa (Bruna Alpina), donant lloc a través d'encreuaments repetits i selecció cap a caràcters de tipus carni a l'actual població que coneixem amb el nom de "Bruna dels Pirineus", la qual es troba àmpliament estesa en la zona i representa, en l'actualitat, el 80% de les vaques d'aptitud càrnia que hi ha a Catalunya.

No obstant això, l'origen d'aquests animals és confús i es perd en la tradició oral dels seus habitants. Segons recopilacions realitzades per diferents pobles pirinencs, sembla ser que les primeres vaques arribaren cap el 1750, procedents del nord d'Europa, a Casa Tort d'Alòs d'Isil (Pallars Sobirà), disseminant-se posteriorment per totes les valls i comarques confrontants. Per la seva morfologia i origen geogràfic es podrien incloure dins

l'anomenat Tronc Turdetà (Tronc Roig Convex), conjuntament amb la raça Pirinenca, amb la qual ha compartit hàbitat durant diversos segles.

La primera meitat del segle XX representa l'època de la seva màxima esplendor, quan d'un 50 a un 70% dels efectius bovins d'aquestes comarques pirinenques eren d'aquesta raça –la memòria de la raça és encara ben viva en molts ramaders–. Els animals pallaresos, com a tals, varen anar disminuint progressivament. A principis de la dècada dels 80, únicament el 15% dels efectius bovins eren de la raça. Aquests animals de pelatge blanc (principal característica definidora) anaren quedant escampats i disseminats, cada vegada en menor nombre, per masies i bordes dels Pirineus, arribant a l'actualitat fins a la seva pràctica extinció.

La conservació d'aquests animals és, per tant, objectiu principal i ineludible per salvaguardar aquest patrimoni genètic autòcton d'indubtable interès històric i cultural.

02 Distribució geogràfica i censos

Localitzada i disseminada en els seus orígens i expansió per les comarques pirinenques del

Pallars Sobirà, el Pallars Jussà i la Val d'Aran, els pocs animals que en les darreres dècades anaven quedant, ho feien de forma aïllada per pobles i masies dels Pirineus. No obstant això, el senyor Ignasi Sinfreu –del poblet de Besan a la Vall Ferrera–, conservà, durant anys, l'únic nucli d'aquestes vaques que restaven a Catalunya, amb un cens aproximat i fluctuant de 18 a 22 reproductors. En els darrers anys, però, s'han aconseguit localitzar 7 exemplars adults més, localitzats en el poblet de Lladorre, a la Vall de Cardós, i en el poblet de Roní, en el municipi de Rialp; tots ells a la comarca del Pallars Sobirà.

Actualment, en el Llibre de Registres de la raça (no es disposa encara de Llibre Genealògic) consten un total de 29 reproductors adults (27 vaques i 2 toros). Les vedelles es guarden totes per a reposició.

03 Descripció de la raça

Morfològicament i productivament és molt semblant a la Bruna. El principal tret diferencial respecte a aquesta és la coloració uniformement blanca de la capa. Encara que en els seus orígens fou, lògicament, de triple aptitud, avui dia se la destina a la producció de carn ecològica,

La Vaca Pallaresa la podem considerar com la mare de l'actual Bruna dels Pirineus. El patrimoni genètic que representa és d'un indubtable interès històric i cultural.

Els poc més de trenta animals que resten es localitzen en tres petits nuclis del Pallars Sobirà.

Figura: Actualment, els pocs efectius que resten de vaca Pallaresa tan sols els podem trobar al Pallars Sobirà.

criant-se en règim extensiu durant tot l'any per la seva gran rusticitat i adaptació al medi.

Vaca molt dòcil i manejable. Sense problemes de part, aguanta molt bé a l'alta muntanya, on

pugen cap el mes d'abril i no en baixen fins al desembre. A l'hivern també resten soltes, i usen les instal·lacions únicament per criar. És molt capaç per suportar fortes nevades i aprofitar pastures en zones d'orografia escarpada.

Són individus de proporcions harmòniques i eumètriques amb tendència longilínia. Naixement de les banyes en la línia de prolongació de la nuca; normalment en forma de ganxo, encara que també en podem trobar en lira alta i baixa,

Figura: La cria de vedells, d'elevada qualitat, és la principal orientació productiva de la raça Pallaresa. Autor: Jordi Jordana

Foto: Les banyes en ganxo amb les puntes negres són uns trets força característics d'aquests animals.
Autor: Jordi Jordana

Foto: Les vaques pallareses són sempre presents a les fires de la comarca, com en aquesta Fira de Tardor de Sort del 2006. Autor: Jordi Jordana

de secció rodona i de color blanquinós amb les puntes negres.

L'alçada mitjana a la creu és d'uns 136 cm; oscil·lant entre 575 a 625 kg de pes viu les femelles i de 625 a 650 kg els toros. Donen un bon vedell que s'engreixa fins a l'edat d'un any, amb un rendiment a la canal del 60% (pes canal de 350-375 kg).

04 Situació actual: programa de conservació

La situació actual d'aquesta raça és crítica. Oblidada i relegada durant molts anys, en bene-

fici i profit de la Bruna dels Pirineus, es va iniciar fa pocs anys un Programa de Recuperació i Manteniment d'aquesta població, promogut i finançat pel DAR (Generalitat de Catalunya), en col·laboració amb la Facultat de Veterinària de Barcelona. Durant aquest temps s'ha estudiat i caracteritzat la raça, tant a nivell morfològic com genètic; se l'ha rescatat de l'oblit i s'ha donat a conèixer per diferents mitjans. Malgrat tot, el reduït nombre d'efectius i de ramaders fa que la seva supervivència no estigui del tot garantida.

Lògicament, la solució seria que altres ramaders de la zona integressin en els seus ramats

efectius de la raça, ja que, productivament, quant a rendiments, és molt similar a la Bruna. No obstant això, creiem que, perquè això pugui succeir, seria necessari un cert incentiu econòmic per a la seva tinença, per part de les administracions pertinents –argumentant, preferentment, motivacions de tipus cultural i històriques–.

Per altra banda, i com a problema afegit i de més complexa solució, apuntaríem la greu situació que travessa el sector ramader en aquestes comarques pirinenques. La densitat de població és inferior a 10 hab/km² (la mitjana de Catalunya és de 230 hab/km²), amb una mitjana d'edat dels actuals ramaders d'uns 54 anys i amb un molt escàs relleu generacional (<20% garantit). És a dir que, si les condicions econòmiques i socials no canvien, el sector ramader, almenys en aquestes zones dels Pirineus, experimentarà un accentuat i irreversible procés de regressió.

Foto: La conservació mediambiental del paisatge que realitzen aquests animals és una tasca ben profitosa en aquests paratges.
Autor: Jordi Jordana

→
Morfològicament i productivament molt semblant a la Bruna, essent el principal tret diferencial la coloració uniformement blanca de la capa.

A pesar de l'extremadament reduïda grandària de població i els elevats nivells de consanguinitat, la raça Pallaresa conserva bons nivells de diversitat genètica.

No obstant això, la possibilitat de poder continuar gaudint d'aquests animals i de la seva història –que també és la nostra–, i de la gran tasca que realitzen en el manteniment del paisatge i de l'ecosistema, així com del seu indubtable interès com atracció o estampa turística, la fan insubstituïble en aquestes comarques; i, fins i tot, des d'un punt de vista més productiu, seria interessant la seva conservació, perquè produeixen uns vedells anyals d'excel·lent qualitat, criats de forma totalment ecològica per a aquestes pastures pirinenques. A més, hi cap la possibilitat de produir i comercialitzar un producte típic i genuí d'aquestes contrades –amb un important valor afegit–, elaborat amb llet de vaca Pallaresa –encara que no de for-

Foto: A la Borda Felip, del poblet de Besan (Vall Ferrera) es conserva el principal nucli de reproductors de vaca Pallaresa. Autor: Jordi Jordana

ma exclusiva–, com seria l'anomenat "Formatge de Tupí", producte exquisit i molt preuat a les bones taules.

Per tot això, i a pesar de les dificultats inherents a aquesta població, s'està intentant dur a terme aquesta tasca. Actualment, són ja tres els nuclis –encara que d'escassa i diferent grandària– que compten amb efectius de la raça: Besan, Lladorre i Roní. Els tres s'han conformat en associació, i, a l'espera dels darrers tràmits legals, en poc temps ha de néixer l'anomenada Associació de Criadors de Vaca Pallaresa. Des de la Facultat de Veterinària, i de fa uns anys, portem la gestió del Llibre de Registres, a l'espera de la confecció i posterior publicació al DOGC (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya) del seu Llibre Genealògic.

En aquest Llibre tenim enregistrats un total de 82 individus, datant els més antics de principis de la dècada dels 60. D'aquests, 47 són actualment animals vius, desglossats de la manera següent: 27 femelles reproductores (>3 anys), 2 toros adults, i 18 vedells joves (6 femelles i 12 mascles). Totes les vedelles passaran a reposició i, després d'una tria acurada, 1 ó 2 mascles joves es quedaran a l'associació.

Les anàlisis genealògiques realitzades en la vaca Pallaresa han donat, com era d'esperar, uns nivells força elevats de consanguinitat (≈ 25%), conseqüència totalment lògica de l'aparellament més freqüent entre individus emparentats. No obstant això, s'estan donant les pautes i recomanacions més adients –dins del possible– per a una òptima programació d'aparellaments, que intenti minimitzar els increments de consanguinitat per generació, i evitar o retardar els possibles efectes derivats de la depressió consanguïna. A pesar d'això, i pels resultats genètics obtinguts, s'ha pogut contrastar que aquest últim nucli vestigi de raça Pallaresa conserva encara relativament bons nivells de diversitat genètica. Això és de vital importància per al devenir en puresa de la raça, i en aquest sentit es continuarà treballant en els propers anys. Si els problemes derivats de la depressió consanguïna comencessin a ser importants, s'hauria de recórrer a la introducció de nova variabilitat genètica a partir de la seva parenta més pròxima, la raça Bruna dels Pirineus, mitjançant encreuaments programats i selectius (<2 per generació) entre toros pallaresos i vaques brunes, per incrementar així aquesta variabilitat i augmentar la seva gran-

dària efectiva de població. Però aquest, per ara, no és el cas.

05 Adreces d'interès

Associació de Criadors de Vaca Pallaresa.
Borda Felip. 25573-Besan, Lleida.
Tel. 973624412 / 692815400.
E-mail: isinfreu@ruralcat.net

06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/pallaresa.htm>
<http://eureka.ya.com/xavifa/>

JORDANA, J., PARÉS, P.M., SUCH X. (2009). "La Raza Bovina Pallaresa". En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 125-128. Ed. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

JORDANA, J., FERRANDO, A., MARMI, J., AVELLANET, R., ARANGUREN-MÉNDEZ J.A., GOYACHE, F. (2010). "Molecular, genealogical and morphometric characterisation of the Pallaresa, a Pyrenean relic cattle breed: insights for conservation". Livestock Science, (en premsa).

PARÉS, P.M., FRANCESCH, A., JORDANA, J., SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

07 Autors

Dr. Jordi Jordana i Vidal
Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Ignasi Sinfreu Canturri
Associació de Criadors de Vaca Pallaresa.
Borda Felip. 25573-Besan, Lleida.

Ainhoa Ferrando Lebraud
Departament de Ciència Animal i dels Aliments,
Facultat de Veterinària.
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona.